

EDUCAȚIA SPIRITUALĂ/MORALĂ ÎN ȘCOALA POSTMODERNĂ: EXIGENȚELE UNEI NOI VIZIUNI

Zolotariov Elena, dr., conf. univ., Facultatea de Drept și Științe Sociale, USARB

In this article the author relies on its own landmarks research, devoted to stimulate spirituality and morality disciples primary stage of education, puts it in the value of the pedagogical process size. We define hidden peculiarities that occur throughout the educational act as an expression of the multiple relationships between its elements: form, communicative image, pedagogical design, etc.; and that, as a whole, integrates in an energy field, thereby acting on the conscious and subconscious of the pupil.

Keywords: *valorisation of moral facts, innovative educational sistem, moral (judgment) thinking, moral generalizations, paradigm.*

Modelul cultural al societății contemporane postmoderne, postindustriale, informaționale impun educației cerința de a se schimba în mod corespunzător, în special, pe segmentul care vizează facilitarea spiritualității și moralității unei civilizații puse în mișcare de cunoaștere. Educația trebuie în aceste noi contexte ale sec. XXI să pună la dispoziția oamenilor instrumente de orientare și punctele de referință cu ajutorul cărora aceștia vor învăța, de-a lungul vieții, atât pentru a-și lărgi orizontul cunoașterii, cât și pentru a înțelege mai bine propriul mediu înconjurător, suficient pentru a duce o *viață demnă de Om*, a se cunoaște pe sine, pentru o deschidere ulterioară către ceilalți, a conștientiza dimensiunea interioară a vieții, autogovernându-se inteligent pe plan moral, fără să mai fie copleșiți de fluxul informației, în mare parte efemeră, care invadează mediul public și cel privat.

În același timp, educația trebuie să aibă în vedere, ca scop final, dezvoltarea la nivel individual și comunitar a capacității individului uman de a acționa cu o autonomie crescândă, de a judeca prin prisma propriilor concepții și a rezolva situațiile conflictuale în spiritul valorilor omeniei, bunătății, responsabilității morale.

Acest tip de învățare constituie probabil una dintre problemele majore în zilele noastre, având în vedere că climatul general al societății tinde să acorde prioritate spiritului competitiv și succesului individual, iar indivizii tind, prin natura lor, să-și supraevalueze calitățile proprii și pe cele ale grupului de care aparțin, lăsând loc de desfășurare prejudecăților împotriva semenilor, fapt care generează riscurile declanșării unor crize sociale, manifestări de agresivitate și violență, cu care astăzi ne confruntăm.

Cultivarea valorilor democratice, renașterea idealurilor spirituale și morale, ca o alternativă în raport cu situația existentă, se află printre importanțele obiective ale educației, iar școlii, în sensul larg al cuvântului îi revine rolul decisiv în realizarea acestei misiuni. Implementând încă din copilărie respectul față de virtute, față de frumosul pe plan moral, vom obține șansa de a educa personalități integre, capabile, din adâncul sufletului să aspire către bunătate, echitate, dreptate și aplicarea standardelor morale în viața de zi cu zi.

Dacă privim astfel comandamentele sociale față de educație înțelegem că soluțiile tradiționale, care au în cea mai mare parte, un caracter cantitativ și sunt fundamentate pe cunoaștere, nu fac față exigențelor actuale. Nu este suficient ca copiii și tinerii să acumuleze un volum de cunoștințe și concepte din domeniul spiritual/moral, pe care să le folosească de-a lungul întregii vieți.

În plus, școlii i se impun standarde orientate spre formarea-dezvoltarea intelectului, a calităților, precum sunt agerimea, acuitatea, ingeniozitatea etc., desigur, de o importanță deosebită în viața umană. Spiritualitatea/moralitatea în care sunt prezente exhaustiv atât rațiunea, cât și dragostea este, precum se știe, cu mult superioară intelectului, asigurându-i individului uman condiții de a-și trăi viața deplin/multilateral. Potrivit oamenilor de știință, stările spirituale influențează intelectul, adică – capacitatea de a judeca, a medita, care în viața cotidiană este numită înțelepciune, rezonabilitate, tact, deșteptăciune, perspicacitate, iar în știință – capacitate de a descoperi, generaliza și de a percepe ușor relația. Solicitată ca produs al unei instruirii specializate din vârsta copilăriei timpurii această forță a spiritului evoluează, după părerea experților, în integralitatea psihicului, „unitatea proceselor intelectuale și emoționale, unitatea momentelor raționale și intuitive ale cunoașterii” [9; p.187-188].

Școala trebuie, prin urmare, să acorde, prin programele sale, mai multă substanță și caracter funcțional organizării activităților educative, care contribuie la modelarea esenței spirituale, a moralității, dinamizarea vieții spirituale și morale, inspirarea și îmbogățirea sentimentelor la discipolii săi.

În contextul dat, generalizând inclusiv rezultatele propriilor investigații științifice, venim cu o alternativă (concepție și practică) față de paradigma tradițională de educație spirituală/morală, cu referire la ciclul preșcolar și primar al învățământului. Scopul prezentului articol vizează reactualizarea ideilor-reper ale noii abordări, evidențiind condițiile pedagogice, în măsură să asigure revigorarea elementului spiritual-sufletesc și umanist al învățământului național.

Se pleacă de la premisa, că pentru a duce la bun sfârșit comandamentele sociale nominalizate învățământul (educația formală) trebuie să fie organizat conform sugestiilor experților internaționali, în jurul a patru tipuri fundamentale de învățare, care, pe parcursul vieții, constituie pilonii cunoașterii: *a învăța să știi; a învăța să faci; a învăța să trăiești împreună cu alții; a învăța să fii*. În același timp, educația pe dimensiunea spirituală/morală s-a concentrat până acum în special, dacă nu exclusiv, pe primul element, *a învăța să știi* și, într-o mai mică măsură, pe cel de al doilea-a *învăța să faci*. Cât privește elementul *a învăța să trăiești împreună cu alții*, pentru a coopera cu alte persoane, participând la activitățile umane, și *a învăța să fii*, un element important ce rezultă din primele trei, după cum menționează aceiași experți, sunt în general lăsate la voia întâmplării sau se presupune că rezultă, în mod natural din primele două [2]. Este vital, prin urmare, să percepem acum educația, inclusiv în zona care vizează lumea spirituală/morală a educabililor, într-un mod mai cuprinzător.

Se pare că, soluția care poate contribui esențial la ameliorarea situației este *(re) spiritualizarea și însuflețirea* (inspirarea) învățământului (termini împrumutați de la A. Ahmatov) [11, p.35-41], canalizându-l pe două trasee complementare: pe de o parte, să-l ajute pe copil în descoperirea pas cu pas a propriei identități și a celuilalt, prin cultivarea empatiei și aprecierea corectă a interacțiunilor, în spiritul valorilor și principiilor responsabilității morale, profitând de orice ocazie pentru a educa în acest sens copiii încă din vârsta fragedă, și, pe de altă parte, să contribuie la formarea treptată a generalizărilor morale și a conștientizării laturii morale a faptelor aliniindu-se la reperele idealului național și universal și trezirea dorinței de-al pune în acțiune în diferitele circumstanțe ale vieții.

Putem vorbi, deci, despre oportunitatea unei schimbări a scopurilor și funcției educației în sensul creării premiselor prielnice pentru ca fiecare individ să poată descoperi și propriul potențial creativ, să scoată la iveală acel „avânt” interior, tendința spre ascensiune a esenței spirituale, ascunse în fiecare din noi.

Noua viziune presupune, așadar, reorientarea actului educativ, de la asimilarea valorilor, normelor morale, abilităților comportamentale spre o nouă deschidere a educabililor pentru cunoașterea spirituală, valorificarea și consolidarea forțelor spirituale, rămânând totodată fideli spiritului religios. O atenție sporită va fi acordată simțirii și trăirii unui act ca fenomen emoțional-psihologic și spiritual, ceea ce ar putea stimula formarea unei „culturi” a vieții spirituale/morale la elevi [Goleman 2007].

Metodele și tehnicile relevante, dezvoltate prin cercetare, vor contribui la facilitarea acestor competențe, prin dezvoltarea gândirii în armonie perfectă cu aprofundarea trăirilor și simțirii interioare a copilului, posibilitatea de a trăi în zonele superioare ale conștientului și subconștientului elevului [10].

Educația morală în esența sa spirituală ca valorificare/cunoaștere/înțelegere/percepție/interiorizare/trăire a moralității poate și trebuie să devină ținta reconfigurării modelului tradițional de intervenție a școlii contemporane, atât în ceea ce privește conținutul cât și metodele.

Este o sarcină dificilă, având în vedere imperativitatea remodelării opticii dezvoltării tehnicii pedagogice pentru a contribui la cultivarea, aprofundarea și valorificarea unor capacități aparte cu care se va opera: „pătrundere și comunicare cu un univers invizibil inaudibil, prin simțurile directe” [7], „ghidarea acțiunii sufletului în conformitate cu norma și armonia” [3]; „înțelepciune, echilibru, iubire, lumină interioară, armonie, nestrămutate etc.” [1; 5]; „capacitatea omului de a-și descoperi, a-și cunoaște sufletul, a-și dobândi (și) conștiința modelului a ceea ce face el cu sens moral, o concepție, o structură sufletească prioritar optimistă, în măsură să-i asigure cunoașterea esenței și predestinației valorilor și fenomenelor lumii” [9]. În lucrarea *Inteligența spirituală* [8] autorul menționează că „O persoană sensibilă din punct de vedere spiritual nu se mulțumește cu o cunoaștere superficială a lucrurilor, a lumii, a ceea ce o înconjoară, nu îi este de ajuns o viziune panoramică, dorește să ajungă în profunzimi și mergând pe acest drum descoperă o serie de elemente și proprietăți, de niveluri ale realității care, la prima vedere, au trecut pe lângă ea fără să le observe. Viața spirituală înseamnă profunzime, mișcare spre necunoscut, interes pentru ceea ce este ascuns, pentru ceea ce este invizibil ochilor” [8, p.44-45].

Căutările noastre de mai mulți ani s-au soldat cu dezvoltarea și transpunerea în viață a unei originale concepții de intervenție pedagogică, întruchipată într-un sistem practic de educație spiritual-morală a discipolilor, care frecventează ciclurile preșcolar și primar de învățământ. Ținta preocupărilor proiectului-a învăța educabilul să pătrundă în sensurile ascunse ale actelor și ale propriului interior, capacitatea discipolilor de a depăși substratul exterior al percepției faptelor și a atinge stări spirituale ca experiență interioară personală trăită de om la nivelul superior al conștiinței (morale) [10].

Tehnicile specializate de formare vor crea suficiente oportunități pentru ca copilul să devină apt de o anumită *stabilizare*, care îi va permite de a funcționa în condiții specifice („aici și acum”), dobândind

autonomie și fiind capabil și motivat pentru a-și armoniza comportamentul cu principiile responsabilității morale.

Agenda investigației noastre oferă baza științifico - metodologică și informațional – metodică pentru asigurarea unui sistem flexibil de interacțiune pedagogică, în măsură să asigure creșterea gradului de conștientizare a valorii morale a unui act în baza reperelor idealului general-uman și trezirea dorinței educatului de a-l pune în aplicare în contexte specifice. Pentru prima dată în spațiul național am abordat problema formării “conștiinței morale” [15] și a „inteligenței spirituale” [8] în cadrul unui program de instruire specializată a copiilor cu vârsta cuprinsă între 5-6 și 8-11-12 ani. Această perioadă o considerăm cea mai potrivită pentru acordarea de sprijin educațional în modelarea de către copil a comportamentului conform principiilor și valorilor umaniste naționale și universale. Fiind deosebit de sensibil, educabilul este dispus în această vârstă să accepte orice modele, puse la dispoziție de către educatorul-învățător. Nu este exclusă, fără îndoială, nici partea de contribuție a familiei în acest sens.

Ideea stimulării-dezvoltării lumii spirituale și moralității unui copil, ca produs al organizării speciale a procesului de cunoaștere și aplicare a criteriilor esențiale ale idealului universal de interpretare morală a unei fapte, este acceptată în studiul nostru drept una din căile de eliminare a lacunelor existente în teoria și practica tradițională care asigură formarea unei motivații morale autentice și a capacității educabililor de fi ghidați de ea viața de zi cu zi.

Din perspectiva dată este foarte elocventă opinia autorilor, care scot la suprafață reperele esențiale ale modelului (etalonului) universal de conduită morală. Potrivit oamenilor de știință, acțiunile importante din punct de vedere moral se concentrează pe realizarea condiției favorabile pentru bunăstarea interioară a celui alt prin mijloace, care satisfac concomitent nevoile personale ale inițiatorului comportamentului: în stimă de sine, împlinire, autoafirmare, etc. [12; 13]. Astfel încât, gradul necesar de conștientizare a valorii morale a unui act presupune funcționarea cognitiv-emoțională a conștiinței și a conștiinței de sine. Gândindu-se la obiectivele de comportament într-o situație-problemă, copilul ca și cum vorbește cu el însuși și caută răspunsul la întrebările: „Dacă voi face acest lucru, cum se va simți cealaltă persoană? Îi va fi bine, plăcut sau invers și cum mă voi simți eu?”

Este o cugetare simplă și clară, profundă și înțeleaptă a lucrurilor, prin prisma etalonului general-acceptat de conduită morală, invocând corelarea și echilibrarea după sens a consecințelor pentru subiecții acțiunii. Gândirea (judecata) morală devine ghidul principal al efectelor comportamentale, anticipate emoțional de către persoana-subiect al activității.

Structura (forma), sistemul de elemente cu care se operează vor stimula elementul activ al gândirii, generator al capacității persoanei de a *alege* acțiunea în situația specifică, a o *întreprinde*, a o *ameliora* sau de a o *rezerva pentru viitor*, de a supune *comparării* alternativele în conformitate cu anumite legi ale moralității, de a *anticipa și aprecia* consecințele în baza sensurilor cu valoare de simbol pentru identificarea calității morale autentice a faptelor.

Totodată, acest model de sistematizare a activității de gândire este asamblat din elemente nu ca produs al întâmplării, ci având o formă care are semnificație ca structură *logico-verbală de raționament*. Această formă ne permite să devenim conștienți de noi înșine în acțiunile de simțire și cele fiziologice cu un bogat înțeles emoțional, cu care operăm în situația concretă. Astfel că actul de conduită morală (sau reprezentarea lui) ne apare ca un rezultat al sistematizării gândirii, care îndeplinește minimul necesar al condiției de moralitate în relație cu mediul socio-uman, ajungând să fie transformată în fapte ale conștiinței individuale social-culturale a individului uman.

Un rol aparte în acest proces revine operațiilor de *verbalizare*, care îi oferă subiectului posibilitatea exprimării opțiunilor, făcând eficient procesul cogniției, asigurând centrarea valorică a acțiunii comportamentale, prin întredeschiderea spre limbajul spiritual-moral. Ne referim nu la o verbalizare oarecare ci la una profund specifică, inspirată din cunoașterea semnelor esențiale ale modelului universal de conduită morală, implicând și contribuția activă a gândirii subiectului activității.

Produsul cercetării noastre reflectă aspectele teoretice și tehnologice de inițiere a copilului în cultura de raționare morală a interacțiunii cu mediul înconjurător, oferind un model de sistem inovator orientat spre dezvoltarea treptată a *generalizărilor morale și a conștientizării* valorii morale a unui act, accesibile vârstei. Cunoaștem din datele psihologiei, (*I. Erikson, J. Piaget, L. Vigotski și a.*) că unii elevi din clasele mici pot fi capabili să lucreze cu abstracțiuni, dar cei mai mulți dintre ei au nevoie de *generalizări* pornind de la experiențe concrete.

Integrarea în procesul de învățământ oficial a generalizărilor morale, ideilor cu privire la valorizarea morală a faptelor în baza reperelor esențiale ale etalonului funcționează ca alternativă față de modelul tradițional de educație spiritual-morală. În practica tradițională, însușirea proceselor de înțelegere a comportamentului se desfășoară în timpul activităților, când copilul este invitat la acțiuni morale, pe care

ulterior să le evalueze la indicația adultului. O astfel de abordare nu este eficientă pentru asimilarea experienței de conștientizare a actului, deoarece copilul este absorbit în efectuarea acestor acțiuni, nefiind capabil de a-și îmbogăți propriile reflecții cu privire la esența morală a fenomenelor, de a le compara cu experiența colegilor etc. În aceste condiții, el nu este în măsură să fie subiectul de activitate morală. Educabilul nu este apt de a-și reînțelege propriul comportament, dar și calitățile sale personale, acțiunile, relațiile sale cu ceilalți din perspectivă morală. El știe doar aspectul extern, operațional sau tehnic al comportamentului, dar nu și pe cel de sens. Copilul este pregătit pe plan practic pentru desfășurarea unei activități, dar nu are capacitatea de a „dezvolta” obiectivul actului, de a-l evalua și nu doar a-l „executa”. În plus, pregătirea individuală are natură episodică, ea nu acoperă toți copiii, este risipitoare în ceea ce privește cantitatea de timp a educatorului-învățător.

Prin regândirea, implementarea și dezvoltarea noii paradigme (concepție și practică), oferim o abordare prin „descoperire”, prin pătrunderea în intimitatea proceselor studiate, făcându-l pe educabil părtaș la „noutatea”, care își deschide porțile în fața sa. Devine posibilă o raportare continuă a educabilului la morală, la noțiunile fundamentale de Bine și Rău, la contextul religios, astfel implicându-se în propria sa cultivare/dezvoltare spirituală și morală.

De remarcat, că în cadrul desfășurării proiectului de cercetare-inovare ajungem la finalitatea, când valorile morale, odată interiorizate, obțin caracterul de trebuință lăuntrică, chemare autoritară a conștiinței individuale a educabilului de a fi aplicate în varietatea împrejurărilor vieții de zi cu zi. [10; p.74-79]. Putem vorbi, deci, despre viabilitatea noii paradigme ca premisă necesară pentru a se aspira la excelență în învățământul preșcolar/primar pe dimensiunea educației spirituale și morale a discipolilor.

Generalizând, punctăm caracteristicile modelului inovator de promovare a reperelor spirituale/morale în contextul învățământului preșcolar și primar: *integrator*, presupunând utilizarea unor strategii didactice integrative și semnificative pe plan spiritual și moral; *de cunoaștere*, oferind oportunități de avansare a omului din natură în universul cunoașterii, regăsindu-se nu în lumea exterioară ci în cea interioară a subiectului cunoașterii, descoperind sensul (moral) al actelor, ca obiect al cunoașterii; *edificator*, asigurând concentrarea atenției pedagogice asupra activității personale a copilului și învățării liberului angajament; *transformator*, implicând în contextul definiției ISSA a pedagogiei de calitate, „o schimbare profundă de structură în premisele de bază de gândire, emoții și acțiuni. Este o schimbare de conștiință care transformă dramatic și ireversibil modul nostru de a fi în lume” [4, p.207].

Noutatea proiectului s-a constituit prin dezvoltarea următoarelor elaborări științifice: *abordarea triadică* filozofico-psihologo-pedagogică față de procesul educației spiritual-morale în complexitatea tuturor componentelor sale; *modelul teoretic al concepției* educației moral-spirituale postmoderne, bazate pe conștientizarea scopului existenței umane proprii pe plan moral, pe autonomizarea mentală a personalității în luarea deciziilor morale, armonizate cu criteriile idealului și aplicarea lor; *strategia pedagogică* de transpunere și integrare a generalizărilor morale și a conștientizării valorii morale a unui act în cultura vieții spirituale și morale a individului uman prin sistema de legități, principii, metode de instruire specializată ș. a. [10].

Inovarea s-a manifestat în două direcții: în primul rând, prin „umplerea” viziunii tradiționale cu nou conținut, nouă concepție, în al doilea rând, prin ajustarea inovativă a tehnologiilor și tehnicilor educaționale, orientate spre „omenizarea”, exprimarea emoțional-intelectuală a lumii interioare, potențialului nativ al copilului.

Mărturia obținerii anumitei *dezvoltări* a personalității pe plan spiritual-moral a fost apariția, pentru prima dată în practica educațională - a *generalizărilor* morale ca produs încheiat, fixat prin raționament logico-verbal, ca produs al gândirii creative, armonizate cu reperatele esențiale ale idealului universal. Deși nu putem afirma cu siguranță că copilul va proceda în modul corespunzător în viața de zi cu zi, totuși, putem vorbi despre o *automișcare* a educației în sensul autodeterminării copilului în spațiul vieții spirituale și morale.

Manifestarea personalității s-a observat prin apariția competenței de autoactualizare, automotivare spre urmarea schemei structural-logice moral justificate de raționament – capacități asociate cu manifestarea autoconștiinței educabililor. „*Consolidarea*” personalității discipolilor s-a manifestat în formularea precisă a judecății morale, fapt care denotă „separarea” hotărâtă a activității copilului și a mentorului, în ultima instanță, exprimată în năzuința copilului de a se „contopi” cu Universul, armonizarea cu Idealul Suprem.

Bibliografie:

1. Bălan, G. *Răspunsurile muzicii*. București: Ed. Univers, 1998.
2. *Comoara lăuntrică: Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI*/coord: Jacques Delors; trad. De Radu Andriescu și Radu Pavel Gheo. Iași: Ed. Polirom, 2000.
3. Claparede, E. *Psihologia copilului și pedagogia experimentală*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1975

4. *Definiția ISSA a pedagogiei de calitate: Cum aplicăm teoria în practică*: Ghid pentru promovarea principiilor unei pedagogii de calitate. Program educațional Pas cu Pas. Chișinău.: Epigraf, 2013 (F.E.-P. „tipografia centrală”). 216 p.
5. Gagim, I. *Omul în fața muzicii* - Bălți: Presa universitară bălțeană, 2000. 105 p.
6. Goleman, D. *Inteligența emoțională. Leadership*. București: Curtea Veche Publ., 2007. 320 p.
7. Popescu-Neveanu, P. *Dicționar de psihologie*. București: Albatros, 1978. 784 p.
8. Torralba, Fr. *Inteligența spirituală*. București, 2012.
9. Vacarciuc, M. Dimensiuni psiho-pedagogice ale formării spirituale prin cânt. În *Ion Gagim și universul muzicii* : Materialele conferinței științifice internaționale consacrate aniversării a 60 de ani ai savantului (Chișinău, 5 iunie 2014). Iași: Artes, 2014, p. 183-189.
10. Zolotariov, E. *A Vedeă cu Inima, manual - suport pentru promovarea reperelor spiritual morale în practica învățământului modern* . Vol. I-II - Chișinău: Tipografia „Reclama”, 2014 (Biblioteca „Meșterul Manole”).
11. Ахматов, А. *Нравственность и одухотворенное образование*. В: Педагогика, 2003. №8, с. 35-41.
12. Гусейнов, А. *Золотое правило нравственности*. Москва: Молодая гвардия, 1988. 269 с.
13. Дробницкий, О. *Проблемы нравственности*. Москва: Наука, 1977. 331 с.
14. Золотарева Е. *Гибкая система нравственного воспитания и развития личности* În: Tehnologii educaționale moderne. Chișinău, 1994. T. 2. Conținutul în context curricular, c.141-150.
15. Золотарева, Е. *Педагогические условия осознания ребенком-дошкольником нравственной ценности поступка*. Спец.13.00.01 - Теория и история педагогики: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. Наук. Москва, 1993. 16 с.